

17. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский Край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом : Юго-Западный отдел. Материалы исследования. – Т. 4. Обряды : родины, крестины, свадьба, похороны / П.П. Чубинский. – СПб., 1877. – 715 с.
18. Балусок В.Г. Елементи давньослов'янських ініціацій в українському весіллі / В.Г. Балусок // Нар. творчість та етнографія. – 1994. – № 1. – С. 31–36.
19. Потебня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий / А.А. Потебня. – Х., 1860. – 155 с.

Пилипак М.А. СВАДЕБНИЙ ОБРЯД СЕЛА МАЛАЯ МОЧУЛКА ТЕПЛИКСКОГО РАЙОНА ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

На основании экспедиционных записей автор статьи анализирует особенности свадебного обряда села Малая Мочулка, выделяет его локальные особенности и трансформации.

Ключевые слова: свадебный обряд, трансформация, традиции, атрибутика.

Pylypak M.A. WEDDING CEREMONY OF THE VILLAGE MALA MOCHULKA, TEPLIKSKY REGION OF VINNYTSIA OBLAST

The author of the article analyses the properties of a wedding ceremony of the village Mala Mochulka on the basis of expeditionary records and distinguishes its local features and transformations.

Keywords: wedding ceremony, transformation, traditions, attributes.

УДК 391-053.2 «19/20» 477

В.О. Гребеньова

ДИТЯЧА МОДА ЯК КОМПОНЕНТ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ВІННИЧЧИНИ)

У статті розглядається дитяча мода як компонент дитячої субкультури на Вінниччині в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Ключові слова: дитяча мода, естетичні уявлення дітей, етнологія дитинства, дитяча субкультура, діти, дитинство.

Мода є важливою складовою культури повсякденного життя. Найбільше вона вплинула на матеріальну та духовну культуру, змінюючи не тільки одяг, житло, спосіб дозвілля, але й ідеї, які наслідують, сам стиль життя. Як зазначає О. Вільшанська, мода визначила саме стиль життя міського населення, адже воно було найбільш мобільнішим у сприйнятті новацій [1].

Мода є формою вияву культурного життя, оскільки вона викликана не нагальною необхідністю, а мінливою примхою дня. Її психологічну основу становить інстинктивна, незалежна від свідомої волі мінливість, яка є виявом стадності [2]. Вона підпорядкована своїм власним законам, включаючи «принцип маятника», але водночас нерозривно пов'язана з такими реаліями людського життя, як суспільний устрій, конкретна історична ситуація, політика, рівень промисловості й торгівлі [3]. Проте нас цікавлять особливості розвитку дитячої моди та її роль у повсякденному житті в конкретній історичній період, адже світ дитинства – невід'ємна частина людського суспільства. Суспільство не зможе пізнати себе, не зрозумівши закономірності дитинства, й не зможе пізнати світ дитинства без знань про особливості культури дитинства. Індивідуальний розвиток дитини відбувається не в соціальному вакуумі, а в багатоплановому спілкуванні зі світом дорослих та однолітків; дитина одушевляє навколишній світ, насичує його емоційним забарвленням, вона перетворює в своїй уяві предмети дійсності, драматизує стосунки з однолітками й на цій основі формує й відтворює найважливішу культурну якість людини у створенні ідеальних цінностей. Дитина завжди пов'язана з предметним світом: на основі чуттєвого досвіду в неї формується первинний понятійний апарат, що ні в якому разі не можна вважати абсолютною копією дорослих уявлень; діти формують власний – дитячий світ, світ унікальної культури, який передають від одного покоління дітей до наступного [4].

Дитячу моду (дитячий одяг, естетичні уявлення дітей) відносимо до компонентів дитячої субкультури. Мода як універсальний і багатогранний феномен привертала до себе увагу пред-

ставників різних галузей гуманітарного знання: філософів, соціологів, економістів, культурологів, лінгвістів, психологів, істориків.

Серед науковців-етнологів, які вивчали дитячий одяг та його функціонування, слід назвати праці М. Грушевського [5], Н. Заглади [6], Г. Щербія [7], О. Косміної [8], С. Лукомської [9] тощо. Незважаючи на існування низки праць, нами не було виявлено єдиного зібрання досліджень становлення дитячої моди українців ХХ – початку ХХІ ст. на Вінниччині. Тому дана тема залишається актуальною.

Дитяча мода є найважливішим регулятором масової поведінки й спілкування, що відіграє значну роль у вихованні людини, формуванні її особистих переконань, а також стратифікованих уявлень про мораль, красу. Це насамперед позиціонування себе в суспільстві, тому є важливим компонентом. До дитячої моди та естетичних уявлень навколо неї належать різні дитячі прикраси, оздоби, виготовлені власноруч, зокрема із природних матеріалів, створенням яких переважно займалися дівчатка: вони прикрашали голову віночками з квітів (кульбаб, ромашки), робили намисто та браслети з різноманітних ягід, кісточок та квітів (горобини, зеленої калини, шипшини, смородини, вишень, шкарлуп гарбузового насіння, інколи з гороху, каштанів, жолудів, латаття, відцвілих підсніжників), макаронів, бісеру. Серезками слугували ягоди черешень і вишень, квіти кульбаби; кліпсами – листки мальв; обручки виготовляли з кульбаби, дроту та трави; нігті – з пелюсток маленьких квітів. Дуже часто діти робили собі з лопухів капелюхи, спідниці, парасольки; з листя каштана, очерету – плащі та спідниці; прикрашали їх квітами. Сухе листя слугувало матеріалом для шарфів, квіти лопуха (реп'яхи) – для брошок, а з листя рослини можна було зробити сумочки [10].

Використовували й підручні матеріали. З газети складали пілотки, а в 50-х рр. ХХ ст. з катушок із ниток робили собі підбори, прив'язували їх до взуття. Реципієнт з с. Круподеринці 1947 р. н. розповідає, що «в сестри були такі боти резинові, колись увійшли в моду, туди туфлі вставляються або якісь дерев'яні колодки, так я їх тихенько візьму та побіжу, ах мамо моя рідна, прикріплю нитками катушки, щоб стукали, радію» [11].

На сьогодні серед дітей, які копіюють молодь, поширеною є мода на боді-арт у вигляді татуювання, зробленого з наклейок або намальованого самостійно різними засобами (ручкою, фломастером, тичинками квітів тощо). На наклейках, які пропонує сучасне виробництво, здебільшого зображені герої мультфільмів і коміксів, квіти, машинки. Діти часто малюють побачене самостійно, оскільки сюжети є простими для виконання і більше відображають дитячий світогляд. Якщо ж сюжети копіюються частково, то діти намагаються відтворити й топографію розміщення.

Використовуються речі, які доступні дітям з матеріальної точки зору, якими вони можуть розпоряджатися самостійно, адже це імітація, й діти це розуміють. Показовою на такому тлі є мода на татуаж. Діти тільки імітують татуювання ручкою, фломастером або за допомогою наклейок. Семантичне навантаження тату для них не має першорядного значення. Це не вияв синкретичного зв'язку з природою, як для первинних людей, або ознака соціальної стратифікації. Сьогодні це скоріше наслідування старшої молоді як окремої вікової верстви з її прагненням до самовираження.

З'ясувавши природу татуювань у дітей зазначеного періоду, дійшли висновку, що діти розмальовують власне тіло з метою прикраси. Відбувається вікова градація. З віком для дітей тату з області «сакральної» та «декоративної» поступово переходить у соціалізуючу. Вони використовують свої техніки, це зручний підручний матеріал – ручка, наклейки.

Через подібність, наслідування дорослого комплексу дитячий одяг не був об'єктом дослідження етнологів ХІХ – першої половини ХХ ст. Вони вивчали значення кольору одягу в ставтєвій стратифікації дітей. Навіть за віковим показником різниці у вбранні не існувало, адже селянські діти носили переважно перешитий одяг дорослих. Основним, а подекуди й єдиним одягом була сорочка, хоча вбрання міських дітей розрізнялося за призначенням – повсякденне, святкове, а також спеціальна форма для навчання.

Ця традиція пов'язана не стільки з матеріальними умовами, скільки із стійким збереженням своєрідного стереотипу. Статус «дорослості» серед українців був невідривним від участі в трудових процесах, і коли діти починали виконувати певні види робіт, вони переходили на дорослий одяг. Це означало насамперед збільшення кількості його компонентів. Право носити, наприклад, деякі види головних уборів та поясного одягу безпосередньо пов'язувалося з переходом у категорію дорослих [12].

Сучасні дослідники вважають, що дитяча мода виокремилась у світській культурі наприкінці XIX ст. В Україні тільки у досліджуваній період вона стала повсякденним явищем. Комплекс вбрання нормується за статевою ознакою: за дівчатами закріплюється яскравіша гама кольорів, за хлопчиками – темніша. З'являються моделі одягу, призначені тільки для дитячого віку. Поширюються нові елементи: штани, комбінезони, лосини, панамки, блайзери тощо. Впроваджуються аксесуари, розраховані на дитячу аудиторію. Їм притаманна особлива конструкція та використання дешевого матеріалу. Водночас святковий одяг зберігає наслідування дорослого.

У моделюванні одягу як специфічній галузі сучасного промислового прикладного мистецтва спостерігається активне освоєння етнокультурних традицій, унаслідок чого в сучасному уніфікованому одязі з'являються окремі національні та етнорегіональні елементи [13].

В дитячій моді досліджуваного періоду найяскравішим проявом етнічної самобутності стала вишивка. Під час хрущовської відлиги з поживленням інтересу до минулого і етнічної культури будинки моди почали використовувати в дитячих моделях елементи традиційної вишивки. Такий процес набуває особливого звучання з глобалізацією суспільства, адже за допомогою саме етнічних елементів можливе збереження самобутності культури.

Сучасна дослідниця О. Косміна не випадково вважає, що внаслідок трансформації традиційних світоглядних уявлень сучасне суспільство змінило й своє ставлення до одягу. Одягові тканини, їх колір та декор, характер крою складових частин вбрання, а також прикраси втратили в уявленнях сучасної людини своє традиційне сакральне-оберегове значення і сприймаються нею тепер здебільшого лише як стилістична або декоративно-художня цінність [14]. Зокрема, на сьогодні орнамент вишивки в одязі сприймається вже не як маркер мешканців певного етнічного регіону, віку чи соціального статусу його носія, а як ознака належності вбрання, оздобленого вишивкою, до так званого «етно-стилю». В незалежній Україні йде немов зворотний процес. Етнічний костюм повертається з концертної сцени на вулицю, зокрема на етнофестивалі, де своєрідним дрес-кодом не тільки серед молоді, а й поміж дітей виступає вишита сорочка, силянка. Останніми роками одягання дітьми вишитої сорочки використовується як елемент патріотичного виховання.

Слід відзначити, що дитяча мода реагує на навколишній світ. В одязі з'являються герої найбільш популярних мультфільмів, кінофільмів («Гаррі Потер», «Курсанти», «Ранетки», «Маша і ведмідь»). Дитяча культура засвоює зміни навколишнього середовища для дітей, певним чином формує їх ілюзію в середовищі дорослих. Наприклад, під час помаранчевої революції поширюється використання в одязі оранжевого кольору. У цілому світова дитяча мода глобалізована, але в останній час окреслилася тенденція її глокалізації за рахунок етнічного забарвлення, що розглядається як протистояння уніфікації повсякденного життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільшанська О.Л. Мода у повсякденному житті міського населення України кінця XIX – початку XX ст. / О.Л. Вільшанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. : Зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 14. – С. 302.
2. Мода // Энциклопедический словарь / за ред. Брокгауза Ф.А., Эфрона И.А. – Санкт-Петербург, 1896. – Т. XIX. – С. 579–580.
3. Вільшанська О.Л. Вказ. праця. – С. 302.
4. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та шкільного віку : Монографія / [А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін.] ; наук. ред. А.М. Богуш ; заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
5. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К. : Либідь, 2006. – 256 с.
6. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля / Н. Заглада. – К. : Держтрест «Київ-Друк», 1929. – 179 с.
7. Щербій Г. Сучасний одяг : проблеми використання традицій / Г. Щербій // Поділля : іст.-етногр. дослідж. / за ред. Л.Ф. Артюх, В.Г. Балушок, З.С. Болгарович та ін. – К. : Доля, 1994. – С. 276–282.
8. Косміна О. Українське традиційне вбрання в сучасному урбаністичному середовищі (з досвіду етносоціологічного дослідження) / О. Косміна // Етнічна історія народів Європи. – К., 2006. – Вип. 21. – С. 29.
9. Лукомська С. Комунікативна роль підліткового одягу у формуванні статево-рольової поведінки : психолого-етнографічний аспект / С. Лукомська // Горизонти образования. – 2010. – № 2 (30). – С. 171–175.

10. Рукописний архів навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського (далі – РФП ВДПУ). – Ф. 1. – Оп. 26. – Спр. 98. – 3 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 80. – 4 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 55. – Арк. 1–10 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 93. – 7 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 80. – 10 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 10. – Спр. 95. – 12 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 14. – Спр. 116. – Арк. 3, 7 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 26. – Спр. 108. – Арк. 4, 22 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 56. – Арк. 15–17.
11. РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 17. – Спр. 55. – Арк. 8.
12. Махній М. Вікова символіка одягу : Коли одягалися штани?
13. Поділля : іст.-етногр. дослідж. / за ред. Л.Ф. Артюх, В.Г. Балушок, З.Є. Болтарович та ін. – К. : Доля, 1994. – С. 276.
14. Косміна О. Українське традиційне вбрання в сучасному урбаністичному середовищі (з досвіду етносоціологічного дослідження) / О. Косміна // Етнічна історія народів Європи. – К., 2006. – Вип. 21. – С. 29.

Гребенёва В.А. ДЕТСКАЯ МОДА КАК КОМПОНЕНТ ДЕТСКОЙ СУБКУЛЬТУРЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА (НА МАТЕРИАЛАХ ВИННИЧЧИНЫ)

В статье рассматривается детская мода как компонент детской субкультуры Винниччины во второй половине XX – в начале XXI в.

Ключевые слова: детская мода, эстетические представления детей, этнология детства, детская субкультура, дети, детство.

Grebeneva V.A. CHILDREN'S FASHION AS A COMPONENT OF CHILDREN'S SUBCULTURE IN THE SECOND HALF OF THE XX – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY (ON THE BASIS OF MATERIALS FROM VINNYTSIA REGION)

The article deals with the children's fashion as a component of children's subculture of Vinnytsia region in the second half of the XX – at the beginning of the XXI century.

Keywords: children's fashion, aesthetic children's conception, ethnology of childhood, children's subculture, children, childhood.

УДК [39+908](477.43/.44)«20»

В.А. Косаківський

**ЕТНОГРАФІЧНО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДІЛЛЯ НА ПОЧАТКУ
XXI СТОЛІТТЯ: СПЕЦИФІКА І ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті розглянуто специфіку і перспективи етнографічно-краєзнавчого дослідження Поділля початку XXI ст. На прикладі містечка Чечельник, с. Стіна, сіл Бушанської, Мити-нецької та Северинівської сільських рад показано можливості комплексного підходу при їх вивченні.

Ключові слова: етнографічно-краєзнавчі дослідження, комплексний підхід, населений пункт, Поділля, XXI століття.

Історія рідного краю завжди викликала особливий інтерес. Про це свідчить той факт, що останніми роками значно зросли краєзнавчий рух і регіональні дослідження в Україні і на Поділлі зокрема. Численні історико-краєзнавчі товариства, установи і заклади Вінниці, Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Меджибожа, Могилева-Подільського та багатьох інших міст Поділля складають основу краєзнавчого руху та краєзнавчих досліджень, опираючись при цьому на численний гурт краєзнавців – науковців, викладачів, учителів, музейників, архівістів, працівників культури, студентів та учнів.

Знаними осередками краєзнавства Поділля є Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (КПНУ ім. І. Огієнка) та Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ ім. М. Коцюбинського) [1, с. 78–79, 376–384]. Координатором краєзнавчого руху на Поділлі виступає Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при КПНУ ім. І. Огієнка та Хмельницький обласний осередок Національної спілки краєзнавців України. Так, лише впродовж 2007–2010 рр. під грифом цих установ та інших краєзнавчих організацій Хмельниччини було видано щороку до 45 найменувань монографій, книг, наукових збірників, брошур, путівників, присвячених різним ас-